

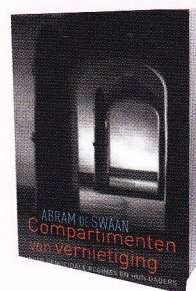
en de gehoorzamen achterwege gelaten (in zijn tijd was dergelijk geavanceerd persoonlijkheidsonderzoek ook nog niet voorhanden), maar ook latere onderzoekers hebben volgens De Swaan weinig tot geen moeite gedaan om te achterhalen wat de specifieke dispositie is van daders en van mensen die zich aan de daad van massamoord wisten te onttrekken.

De Swaan beschrijft het fijnmazige systeem van insluiting (identificatie met wat als 'eigen' wordt ervaren) en uitsluiting (desidentificatie van mensen die 'er niet bij horen') en het belang ervan in het genocidale proces uitvoerig. Evenals de 'tribale' component, gebaseerd op de vroegere kleinschalige strijd tussen familieclans en burens, die steeds opduikt in grootschalige nationale of internationale geschillen, zoals wij die kennen uit de recente geschiedenis. Ook in de grootschalige wereld van vandaag blijven – dankzij bloed- en bodemmetaforen, zoals 'vaderland' en wapenbroeder – intieme emoties van directe verbondenheid de strijd met of tegen verre wildvreemden inkleuren. Emoties die worden aangewakkerd door 'politieke entrepreneurs' zoals De Swaan degenen noemt die behendig munt slaan uit latent sluimerende gevoelens van onbehagen jegens bepaalde groepen, die op zijn minst als minder eigen worden beschouwd. Gevoelens die in de loop van de geschiedenis (meestal door hardnekkige overlevering van Broodje Aap-verhalen) zijn ingesleten. Op pagina 18: 'Het lijkt "natuurlijk" dat "moslims" zo'n groep zijn, of "communisten" of "Armeniërs", in plaats van laten we zeggen "brunettes", "baritons" of "kleermakers". Zulke vijandbeelden zijn over een lang verloop van tijd ontstaan, bleven vaak latent en werden dan door het regime weer opgerakeld om de eigen doelstellingen te dienen.'
Hoe groter de chaos in een samenleving

ten gevolge van oorlogen, staatsgrepen, financiële crises of ingrijpende verschuivingen op het wereldtoneel, hoe beter haatcampagnes aanslaan en hoe groter de behoefte een zondebok te kunnen aanwijzen; een bedenkelijke bedreiging voor het 'eigen volk', een onmens eigenlijk, een insect, wiens eliminering de gekwetste samenleving in ere zal herstellen.

In *Compartimenten van vernietiging* worden massaslachtingen aan de hand van gevalsbeschrijvingen uitgesplitst in een viertal vormen: 'razernij van de overwinnaars' (slachtingen tijdens de Mexicaanse revoluties, nazi-slachtingen achter het oostfront), 'heerschappij door terreur' (Sovjet-Unie, China, Noord-Korea), 'de triomf van de verliezers' (de oorlog die nog wél gewonnen kan worden, zoals de Turkse genocide op de Armeniërs, de Endlösung, massavernietiging in Cambodja door de Rode Khmer, de Pakistaanse massamoord in Bangladesh) en 'megapogroms', een massaal optreden van lokaal geweld, zoals de massaslachtingen bij de scheiding van Pakistan en India en de massamoord op Duitstaligen na de Duitse nederlaag in Midden-Europa. In alle gevallen speelt de overheid een meer of minder prominente rol en in alle gevallen is een langdurige, zorgvuldig voorbereide campagne van opruiende propaganda de smeeroelie van het *gesundes Volksempfinden*, waarmee regime-getrouwen zich vervolgens verliezen in massaal geweld. In de meeste gevallen in het geniep, waardoor de beschaafde samenleving geen weet hoeft te krijgen van de praktijk van barbarij. Net zoals de slacht tegenwoordig aan het beschaafde oog wordt onttrokken in het abattoir, vinden uitroeiingscampagnes plaats in afgelegen vernietigingskampen. In 'compartimenten van vernietiging' dus.

De Swaan heeft een schokkend boek geschreven. Niet alleen vanwege het onderwerp of omdat hij met zijn toegankelijke schrijfstijl de verschillende dimensies van kwaad zo tastbaar op papier weet te krijgen, maar vooral omdat de kiem van tomeloos geweld zo griezelig aanwezig is in de dagelijkse gang van zaken, die 'de vredige samenleving' heet. Omdat uitsluiting, beschimping en lasterpraat over 'anderen' ('kut-Marokkanen', 'criminele zigeuners', 'homo's' (als scheldwoord), 'kankernegers', 'overlastgevende' Oostblokkers) onderdeel vormen van het gangbare vocabulaire in Nederland. Eindigen deze doelgroepen nu in vernietigingskampen? Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid niet. Juist omdat, zoals De Swaan betoogt, 'doodgewone' burgers zoals de ingezetenen van Nederland, niet 'zomaar' van het ene op het andere moment transformeren in meedogenloze moordmachines, daarvoor ontbreken hier simpelweg de eerder beschreven componenten van het genocidale proces. Maar, voor er ergens ter wereld een nieuwe explosie van massaal geweld uitbarst, mag je hopen dat *Compartimenten van vernietiging* meer belangstelling voor daders van genocide oproept, hoe moeilijk te onderzoeken ook.

Compartimenten van vernietiging
Abram de Swaan

Uitgeverij Prometheus / Bert Bakker, 2014